

Tekutá zodpovednosť a poskytovanie paliatívnej starostlivosti počas pandémie COVID-19

Mgr. Katarína M. Vadíková, PhD.

researcher, etik, kouč

Pojem tekutá zodpovednosť úzko súvisí s postmoderným myslením o zodpovednosti na Slovensku, ale aj v zahraničí. Dokumentujú to zistenia projektu KEGA TTU008-4 v rokoch 2019 – 2021: Prenos osobnej zodpovednosti ako moderný typ výhovorky a jeho postmoderné riešenie, ktorý autorka viedla v rokoch 2019 – 2020. Komparatívne vyvodenie dôsledkov aplikácie tekutej zodpovednosti v rozhodovaní, a to formou výhovoriek pri poskytovaní paliatívnej starostlivosti na Slovensku a v zahraničí, potvrdzuje ľudsky nedôstojný prienik tekutého zla do rozhodovania o zdraví. Pri vnímaní ohrozenia samotnej ľudskosti tekutým zlom vzniká nový typ bolesti, ktorý si vyžaduje nový prístup v paliatívnej liečbe. Ako jedna z možných ciest zo súčasnej situácie ohrozenia ľudskosti pri poskytovaní paliatívnej starostlivosti sa ukazuje prevzatie osobnej zodpovednosti v dialogike vzťahov.

Kľúčové slová: pandémia COVID-19, paliatívna starostlivosť, situácia ohrozenia ľudskosti, osobná zodpovednosť, tekutá zodpovednosť, dialogika vzťahov

Liquid responsibility and the palliative care during the COVID-19 pandemia

Paper refers on partial results of the project KEGA TTU008-4 2019-2021: Transfer of personal Responsibility as a Modern Type of Evasion and its Postmodern Solution. The project was initiated and lead by the author of the paper since 2019 till 2020. The Liquid Responsibility was identified and confirmed in deciding on various types of problems – on health care, too. It may be seen as a result of the influence of Liquid Evil upon human thinking. Slovakian health care system is deeply postmodern and touched by consequences of liquid responsibility. It causes new type of pain and new challenges for palliative care giving. As one of possibility to solve complications of contemporary situation of menace of humanity – such as evasions out of personal responsibility; may be seen the facing to the situation personally and deep in dialogic of relation. There are no doubts that the COVID-19 pandemia has been missused as an evasion out of personal responsibility not only in health care system, politics, educational system or media, however in common life.

Key words: COVID-19 pandemia, palliative care, situation of menace of humanity, liquid responsibility, personal responsibility

Paliat. med. liec. boles., 2021;14(1-2e):11-15

Úvod

Zdravotníctvo na Slovensku je v kríze. Zdravotnícki pracovníci sú preťažení. Vo všetkých odvetviach cítia kapitálový, štrukturálny a personálny deficit. Systém zdravotníctva je rozbitý, čo sťažuje orientáciu v ňom nielen poskytovateľom, ale aj prijímateľom zdravotnej starostlivosti. Dobré úmysly sú zle interpretované, hodnoty relativizované, ľudské úsilie defraudované. Etika je pričasto zneužitá na dosiahnutie iných cieľov ako je ľudská dôstojnosť. Tieň pochybností padá aj na výsledky v oblasti medicíny. Hoaxy a statusy na sociálnych sieťach získavajú zdanie pravdivosti. Povolanie lekára a zdravotníka stráca nielen svetské ocenenie, ale i mravnú hodnotu, podobne ako zmysel pre mieru, pokoru, dôveru a obeť. Vernosť a zodpovednosť je na smiech, alebo sa stáva nebezpečnou výzvou k premýšľaniu nad zmysluplnosťou morálneho konania,

keď nie je možné vyvodiť dôsledky, a následky sa tak poľahky dajú presúvať na niekoho alebo niečo iné. Možno konštatovať, že zdravotníctvo na Slovensku podobne, ako aj iné oblasti dôležité pre zabezpečenie ľudského spolunažívania (školsťvo, médiá, sociálne a iné), zasiahol podľa Lipovetskeho „postmoralitný“ (1, s. 14) tieň výhovorky: zdravotníctvo na Slovensku je v postmoderne.

Napriek existenciálnej realite týchto konštatovaní možno stále nájsť dosť statočných hrdinov, ktorí sa v hĺbke svojho svedomia rozhodli osobne čeliť podmienkam v zdravotníctve na Slovensku a zostali verní prijatej pravde o dobre tohoto rozhodnutia. Títo súčasní hrdinovia sú ľudsky dôstojne schopní rozpoznať pravdu o dobre a ako takí sú záchranou ľudskej dôstojnosti. V našom príspevku im vzdávame hold a opisujeme podmienky, v ktorých slúžia z presvedčenia o správnosti svojho povolania chrániť ľudský život.

Terminologicky a metodologicky vychádzame z výsledkov projektu KEGA TTU008-4 s názvom *Prenos osobnej zodpovednosti ako moderný typ výhovorky a jeho postmoderné riešenie*, ktoré dokumentujú, analyzujú a konštruktívne kriticky zhodnocujú stav zmýšľania o zodpovednosti na Slovensku v rokoch 2019 – 2021 a jeho dôsledky pre slovenskú spoločnosť (2, 3, 4). Zhodou okolností je toto obdobie poznačené tiež pandemiou COVID-19 a zmenami, ktoré priniesla do všetkých oblastí spolunažívania. V tomto príspevku zúžime pohľad skúmania na oblasť zdravotníctva a problematiku poskytovania paliatívnej starostlivosti počas pandémie COVID-19 v širšom zábere – odkážeme na jej celospoločenský rozmer a príznačne nový charakter bolesti.

Účelom príspevku je dialogická osoba uprostred pandémie COVID-19, ktorá sa v oblasti zdravotníctva usiluje zostať morálnou bytosťou. Nezáleží

na jej veku, povolani, spoločenskom či sociálnom postavení, ale na úsilí rozpoznať pravdu, ako ľudsky dôstojne čeliť situácii. V príspevku sa sústreďme na opis najzávažnejších zmien v zmýšľaní o zodpovednosti na Slovensku počas rokov 2019 – 2021, ktoré spôsobuje jeho postmodernenie a vyvodíme dôsledky. Cieľom príspevku nie je primárne hospicová starostlivosť, ale paliatívna starostlivosť poskytovaná v rôznych formách a intenzite na všetkých miestach, kde bola potrebná počas pandémie COVID-19. Nevychádzame z predpokladu, že by pandemická situácia vytvorila zo sveta globálny hospic. V nej sa však upriamila pozornosť na poskytovanie paliatívnej starostlivosti ako typicky ľudského záujmu o zachovanie ľudskej dôstojnosti na akomkoľvek mieste na svete a v akejkoľvek intenzite výkonu. Podčiarkla sa hodnota zdravotníckych povolani i nenahraditeľná súčinnosť laikov. Potvrdila sa nevyhnutnosť dialogiky vzťahov, čím zaznela výzva k osobnej zodpovednosti všetkým ľuďom na svete. Preto napriek zdaniu z povrchného pohľadu na prácu zdravotníkov a spoluprácu prijímateľov ich starostlivosti, ktorý vrhá tieň pochybností o účelnosti, adekvátnosti, promptnosti ich konania či ich profesionalite a plnom nasadení, tento príspevok je s úctou a vďakou adresovaný práve im a im zvereným.

O postmodernení zmýšľania o zodpovednosti v zdravotníctve na Slovensku

Postmoderna sa špecifickým spôsobom prejavuje v zmýšľaní obyvateľstva po celom svete: „Postmoderna je ako magmatické cunami, ktoré pohlcuje, konzumuje a vstrebáva do svojej inovovanej reality pôvodné originály. Ruší inakosť, jedinečnosť, nenahraditeľnosť. Zbavuje významu a zmyslu, a iba sa zdá, že dáva nový. Vyprázdňuje. Umrŕtuje dynamiku života pátosom statiky destabilizácie a tkvenia bez kontúr, limitu, označenia či transparentnosti obsahu. Postmoderna, hoci by sa tak mohlo zdať, nie je samostatný filozofický smer, historická etapa v myslení ľudstva, fáza dejín ľudstva, ale špecificky rebelský typ myslenia moderny, ktorú sama predpokladá ako anarchizmus“ (4, s. 7).

Pri skúmaní prejavov postmodernenia zmýšľania o zodpovednosti na Slovensku a následných analýzach sa počas troch rokov 2019 – 2021 podarilo tímu odborníkov z projektu KEGA 008TTU-4 identifikovať prítomnosť nasledujúcich znakov postmoderny: strata identity, zákernosť, skazenosť, neuchopiteľnosť, neviditeľnosť, diskontinuita, deštrukcia a destabilizácia, konzumerizmus, ignorancia voči generačnému odkazu, defraudácia hodnôt až ich zánik či splynutie do úrovne priorít, posthumanizácia, dehumanizácia až transhumanizmus, gender ideológia, militantný feminizmus, synkriticizmus, dekonštrukcia, nerevidovateľnosť nastávajúcej globality, nielen morálny, ale dokonca morálový relativizmus (4, s. 9 – 10). Zadefinoval sa pojem postmodernenie ako zintenzívňovanie vyššie uvedených špecifických znakov postmoderny: „Predstaviť sa dá ako hustnutie hmly, zaplavovanie vodou, zlievanie magmou, roztápanie žieravinou a podobne. Prejavuje sa výsostne vo svete ľudského zmýšľania. Objavuje sa v myšlienkach, formuje v reči a uskutočňuje v rozhodnutiach, ktoré vedú ku konaniu a pretváraniu reality i kyberpriestoru“ (4, s. 13). Zistilo sa, že na Slovensku je postmodernou poznačená aj transgeneračná zodpovednosť (4, s. 28 – 36), keďže mnohí dnes žijú súčasnosť bez ohľadu na skúsenosti minulých generácií a tiež deti svojich detí. Výsledkom analýz v roku 2019, ktoré sa v rokoch 2020 a 2021 preverili a potvrdili, bol pojem tekutá zodpovednosť (2, s. 9 – 10; 4, s. 21 – 24). V roku 2021 ho doplnil pojem tekutá výhovorka (4, s. 49 – 50).

Napriek tomu, že sa pozornosť kolektívu odborníkov sústredila predovšetkým na skúmanie postmodernenia zmýšľania o zodpovednosti na Slovensku v oblasti školstva, politiky a médií, problematike zodpovednosti v oblasti zdravotníctva, a to aj vzhľadom na aktuálne pandemické výzvy k zodpovednosti, sa z praktických dôvodov nevyhla. Skúmať premeny zmýšľania obyvateľstva na Slovensku o zodpovednosti v rokoch 2019 – 2021 bez ohľadu na jedinečne pandemický charakter tohoto obdobia, by neposkytlo vierohodný a komplexný rad dát na tvorbu analýz a záverov projektu. Systém

zdravotníctva na Slovensku je totiž pevne prepojený s oblasťou školstva, politiky a médií, pričom sa tieto oblasti navzájom nielen ovplyvňujú, ale stali sa navzájom závislé. (Tento aspekt postmodernenia myslenia na Slovensku však pre limity rozsahu príspevku prenecháme ďalšiemu výskumu.)

Zaujímavosťou výskumu v rámci projektu KEGA 008TTU-4 pre potreby tohto príspevku je identifikácia nového typu prežívania bolesti, ktorá si vyžaduje inovácie v paliatívnej starostlivosti. V moderne bolo možné rozlíšiť príčiny a pôvodcu bolesti, jej telesno-duševno-duchovnú lokalizáciu a zvoliť adekvátny prístup. Príčinili sa o to tzv. metanaratívne príbehy (Lyotardov pojem: porov. 5, s. 97 – 99), ktoré rešpektovali transgeneračný odkaz ľudstva či tzv. superprojekty (Baumanov pojem: porov. 6, s. 13) na spôsob ozdravenia tzv. globálnej dediny (MacLuhannov pojem: porov. 7). Postmoderna však ukončila systémový prístup. Nestačil ani welschovský nadhľad transverzálneho rozumu, kde pluralita získala status politickej hodnoty (8, s. 12, 156; 9, s. 10 – 12).

Dnešné postmodernenie myslenia namiesto poriadku prináša chaos, namiesto spravodlivosti elastickú toleranciu, namiesto lásky globalizáciu, namiesto prívetivosti zákernosť, atď. Následkom je napr. únik do kyberpriestoru a trieštenie identít, útek zo vzťahov a izolácia až separácia zo vzťahov, strata zmyslu pre rozlišovanie – splyvanie metód, prístupov, rozmazané videnie ľudských tvári a ich príbehov, splyvanie práce a domova a podobne. Zdravníkom známe tzv. opísanie subjektívnych ťažkostí slovami: „Bolí ma celý človek“ sa stáva výstižným pomenovaním bolesti z ohrozenia ľudskosti, a to zároveň v jej fyzickej, psychickej i spirituálnej sfére. Dôkazom sú tendencie prekročiť limity ľudsky dôstojnej vedy a nové výzvy k zodpovednosti v oblasti výskumu umelej inteligencie, transhumanizmu a podobne. Takáto bolesť je ako žieravina roztečená do všetkých oblastí ľudského bytia a moderné paliatívne metódy si s ňou neporadia. Jedinou liečbou je dialogika vzťahov – typicky ľudská vzájomnosť, ľudsky dôstojné dialogické porozumenie a postmoderne nedefraudovaná úprimná

ľudská láska. „Dialogika vzťahov počíta s ľudsky dôstojnou nedokonalosťou osoby i vzťahov, čo koriguje vzájomnosťou a silou jednoty mnohých v dobre, ktorým je Boh. Len čo sa osoba odkloní od dobra, trhá vzťahy. Má na výber. Môže sa slobodne rozhodnúť izolovať – odtrhnúť zo vzťahov. Vtedy ale riskuje, že záťaž zodpovednosti a volania celého sveta neunesie.“ (9, s. 24, 27 – 35)

Situácia na Slovensku je ťaživá. K postmoderneniu zmýšľania dochádza. Napriek tomu skupina odborníkov projektu KEGA 008TTU-4 identifikovala v národnej charakteristike prvky, ktoré umožňujú proti tendenciám rebelovať: „Úprimnej duši Slováka sa postmoderna, extrémizmus, separatizmus, militantizmus, všeobjímajúca globalizácia a akákoľvek ideológia a indoktrinácia prirodzene protiví. Použiť výhovorku je pre neho zahanbujúce, neprirodzené, pretože nie je v jadre zákerný, ale až detinsky dobrosrdečný ľudomil. Preto sa cíti byť vinný a ponížený, oklamán a využitý. Presakovanie tekutého zla do dialogiky vzťahov a trend využívania výhovoriek v postmodernom duchu je pre Slováka neprijateľnou zradou dôvery a krivdou voči najbližším, preto sa voči nej mnohými spôsobmi ešte stále búri a hrdinsky rebeluje“ (4, s. 115). A preto je ešte stále dosť tých, ktorých úsilie pôsobí ako paliatívna liečba na bolesti neľudských pomerov v zdravotníctve. Vďaka ich nasadeniu, odvahe a vernosti svojmu povolaniu sú príkladom a povzbudením k prevzatíu osobnej zodpovednosti pre všetkých nás, z akéhokoľvek profesijného alebo spoločenského miesta sa na problematiku dívame a do jej riešenia zapájame.

Postmodernenie poskytovania a prijímania zdravotnej starostlivosti na Slovensku v rokoch 2019 – 2021

Človek, ktorý v rokoch 2019 – 2021 pracoval v oblasti zdravotníctva, zaznamenal tendenciu všestranného zhoršovania podmienok na výkon svojej práce. Z mnohých spomeňme napr. preťaženie nárokmi epidemiologických opatrení nad rámec zdravotníckej starostlivosti (byrokracia, nefungujúci online systém, administrácia činností, ktoré nesúvisia priamo s výkonom povolania a podobne);

nevyváženosť požiadaviek akademickej obce na zvyšovanie kvalifikácie pred blížiacou sa akreditáciou vysokoškolských programov; profesijné ohrozenie drvivým dosahom dlhodobu neriešených sanácií hroziaceho, a dlhodobu zahmlievaného kolapsu systému zdravotníctva (nedostatok lekárov, zdravotníckeho personálu, zadlženosť nemocníc, prieťahy verejného obstarávania), či laxným prehliadaním konzumerizmu a korupcie (kauza Kičurových tehličiek (10, 11); kauza okolo nákupu vakcíny Sputnik (13); nekompetentné a násilné zasahovanie do krehkých štruktúr poskytovania starostlivosti; slabá ochrana zdravotníckeho personálu pre útokmi na pracovisku, po ceste domov, doma i v masmédiách, či kyberpriestore (14, 15, 16) a mnohé iné.

Zodpovednosť za stav zdravotníctva na Slovensku sa permanentne fyzicky prenášala na zdravotnícky personál, lekárov či iných pracovníkov nevyhnutných pre zabezpečenie zdravotnej starostlivosti – tých, čo boli najbližšie. Občas sa akosi abstraktne presúvala na vládu (vlády), konkrétnych politikov – a tí na seba navzájom, ale nie v realite, ale v kyberpriestore (spomeňme len notoricky známe Matovičove a Sulíkove či Matovičove a Pellegriniho online-prestrelky či vyhlásenia v médiách (17, 18, 19)). Táto abstraktnosť však natoľko zahmlila skutočnosť, že paradoxne presunula zodpovednosť na občanov, ktorí zase vinili odborníkov a zdravotníkov (20, 21, 22), ktorí sa osobne obetovali a naozaj angažovali v dlhodobu zabudnutých náročných podmienkach ľudským faktorom premenlivej, a preto nepredvídateľnej epidemiologickej situácie (túžba vycestovať na dovolenku do zahraničia mnohých nestála len pobyť v karanténe či pobyť v nemocnici, ale ich blízkych často priamo ohrozila na živote: 23, 24). Nepripísateľnosť následkov a dôsledkov jednotlivých rozhodnutí spôsobilo práve postmodernenie zmýšľania a neprehľadnosť kompetencií, ich zosmiešňovanie, zahmlievanie. Členie transgeneračnej zodpovednosti absentovalo úplne. Ťažkosti s vymožitelnosťou práva a dokazovaním trestnej činnosti v online priestore viedlo k skvapalneniu zodpovednosti až k zániku jej výziev, a to akokoľvek nahlas v spoločnosti zaznievali. Naopak, kreativita pri tvorbe výhovoriek

z osobnej zodpovednosti na akomkoľvek poste v oblasti zdravotníctva nadobudla nevídané rozmery a nadmieru sťažila už aj tak neúnosné preťaženie zdravotníckych pracovníkov. Navyše, výhovorky boli zámerne zákerne zlievané do jedného s ospravedlňovaním, výmyslom riešení, vysvetľovaním situácie a podobne. Pomyselný prst sa čoraz viac otáčal smerom k poskytovateľom zdravotnej starostlivosti a útoky na nich sa dnes len stupňujú.

Človek z oblasti zdravotníctva sa začal cítiť byť ohrozený baumanovským tekutým zlom (25) už pred rokom 2019. Vždy, keď ho chcel zvládnuť a postaviť sa mu čelom – šlo mu o nápravu v oblasti zdravotníctva, mu pretieklo pomedzi prsty, zanechalo boľavé rany a zakalilo zrak. Ak ostal sám, bez kolegov, bez rodiny, drvivá ťarcha na neho dopadala s neúnosnou intenzitou. Ak však bol v živom spojení dialogiky vzťahov, jej sila ho nechala vtiahnuť do kolobehu tekutého zla, ale ho niesla v porozumení a podpore ponad úskalia. V postmodernení myslenia na Slovensku práve dialogika vzťahov sa ukázala od začiatku ako jediná cesta, pomoc, prostriedok zvládnutia pomerov v zdravotníctve.

Zvládnutie náročných výziev pandemickej situácie preverila charakteru ľudí, a to nielen v zdravotníctve. Dovtedy nevídaný výskyt hoaxov (26; 4, s. 32, 48, 100 – 105, 107, 116; 27), mediálnych kanárikov či politických „kačíc“ umožnil obyvateľstvu únik z pandemickej reality v teple rodinného kozuba do iných realít, ktoré tak lákavo poskytol kyberpriestor. Prvotnú radosť z tzv. „práce na doma“, o ktorej sa zdravotníckym pracovníkom mohlo len zdať, vystriedalo zdesenie z pravdy o rodinných, pracovných ale i sociálnych či spoločenských vzťahoch a rozbitie identity na variabilné množstvá profilov, v ktorých sa postupom času nevyzval ani majiteľ sám.

Na jednej strane boli občania „stiahnutí z obehu svojich všedných dní“ do akéhosi paralelného sveta núdzového stavu za akúsi rawlsky férovú (28) clonu reality. Napriek nepretržitému konzumu polopráv a politických táranín (4, s. 8, 104 – 106) boli neustále informačne hladní, a túžili po pravde. Napriek politicky rozpačitém, ale odborne zdôvodneným

pokynom, ktoré neraz siahali až hlboko do súkromia, chceli lepšiu súčasnosť, a nevideli budúcnosť. Namiesto toho, aby sa tešili z relatívneho bezpečia a zotrvali v pokornej poslušnosti, spočiatku vydedení, neskôr zlovoľní ako trucujúce dieťa sa vrhali do narušovania nariadení až do ich negácie či sa uchýľovali k zámernému porušovaniu základných pravidiel či ich negácii. Cítili sa podvedení. Domnievali sa, že to všetko, čo sa deje nie je fér. Hľadali vinníka svojho postihnutia realitou neznámeho pôvodu, a neboli ochotní čeliť výzvam, ktoré nový stav prinášal. Stali sa z nich rozhnevaní, nespokojní, podozrievaví nevďační. Stratili zmysel pre mieru, spravodlivosť, dobré mravy. Svojimi nesprávnymi rozhodnutiami začali postupne prichádzať o dôstojnosť, ak nedokázali čeliť historickej výzve k celospoločenskému dialógu a vzájomnosti. Zápasili s niečím, čo im pretieklo pomedzi prsty (25).

Na druhej strane boli do zúfalstva upracovaní všetci tí – často neznámi hrdinovia, ktorí bojovali s neznámou pravdou o hroziacej skaze ľudského zdravia s ďalekosiahlymi následkami. Boli si vedomí, že obetujú svoje zdravie, komfort a život, a v ňom aj svojich drahých, a že to málokto ocení a pochopí. Neúmerná záťaž zodpovednosti im drvila posledné zvyšky dobrej vôle, tvorivých síl, zodpovednej kreativity. Postupne prichádzali o nevyhnutné možnosti rekonvalescencie síl – zabezpečenie základných životných potrieb sa v zdravotníckom obleku stávalo nemysliteľným (pitný režim, prestávka na nadýchanie sa čerstvého vzduchu či pohľad z okna, či vybavenie nevyhnutného telefonického hovoru s rodinou, výhľad na pár dní dovolenky, a podobne). Mnohí sa tiež náhle ocitli „stiahnutí z obehu svojich všedných dní“ do karantény spolu so svojimi zverencami v zariadeniach pre seniorov, v hospicoch, na oddeleniach v nemocniciach a podobne. Ich duchovný, duševný a tiež telesný život bol konzumovaný neznámou súhrou okolností, na ktorú sa nedalo pripraviť či voči nej rebelovať alebo pred ňou ujsť, ale ju bolo nevyhnutné prijať a jej čeliť. Ocitli sa v hraničnej situácii, ktorú opisuje Jaspers – situácii existenčného ohrozenia (29, s. 12 – 18). V bdelosti a činnosti ich udržala vernosť osloveniu v povolani, ktoré si autonómne

vybrali ako svoj životný údel a životnou skúsenosťou verifikovaný zmysel pre jeho dôstojné vykonávanie v nedôstojných podmienkach. Odpovedali celou svojou bytosťou historickej výzve, za čo si zaslužia uznanie, vďaka a obdiv.

Ďalšou výzvou sa stala situácia tzv. „nútenej karantény“, ktorá bola technicky niekde na polceste medzi pobytom v štátnom ozdravnom zariadení a internátnym ubytovaním na nevyhnutný čas (30, 31, 32). Mnohí zaradení do karantény si neuvedomovali, že ide o dôsledok ich predchádzajúcich rozhodnutí (vycestovať za prácou či za rodinou do zahraničia, vycestovať do zahraničia za plnením nevyhnutných, a tak neodkladných úloh (študijný pobyt, sťaž, pracovné stretnutie), ale i nezmyselných rozmarov (dovolenka, koncert, zábava, status na instagrame)). Mnohým nenapadlo, že tí, ktorí sa o nich starajú, opustili svoj komfort, často aj rodiny a odišli zo svojho dovtedajšieho života im poslúžiť. Táto krátkodobá, i keď v niektorých prípadoch i dlhodobá (niekoľkomesačný pobyt) skúsenosť si vyžiadala prehodnotenie hodnôt, zváženie priorit, múdrosť v rozhodovaní, lebo inak priniesla len zúfalstvo, roztrpčenie, nespokojnosť a nezmyselné obviňovanie.

Výhovorky z osobnej zodpovednosti v oblasti zdravotníctva na Slovensku

Situácia pandémie COVID-19 zintenzívnila postmodernie zmýšľania o zodpovednosti na Slovensku nielen v oblasti zdravotníctva. Bolo mimoriadne zaujímavé sledovať, ako hodnotovo a ľudsky blízko boli formulácie výhovoriek z osobnej zodpovednosti v radoch tzv. kompetentných (vláda, vedci, odborníci, žurnalisti, učelia, politológovia, ekonómovia ale i influenceri, seriálové postavy či iné mienkotvorné postavičky z masmédií či kyberpriestoru).

Ako potvrdili výskumy interdisciplinárneho tímu odborníkov v rámci projektu KEGA 008TTU-4 (3, s. 7 – 9, 59 – 87): výhovorka je typicky ľudská reakcia na nepohodlie v situácii, v ktorej sa nepáči a z ktorej sa žiada uniknúť. Ide však o zámerné a zákerné zneužitie reči vo svoj prospech. Presun následkov a dôsledkov vlastnej činnosti na niekoho alebo niečo iné (lekára, zdravotníka,

nezaočkovaného, COVID-19, či zdravotníctvo, atď.) je zrieknutím sa či zapretím vlastnej identity (odmietnutie priznať sa k sebe samému). Trénované svedomie, ako ochranca identity človeka, rebeluje – preventívne (vo fáze myšlienok), ale i následne (po vyrieknutí výhovorky a trvaní uskutočnení jej obsahu). Dôrazne apeluje na rozlišovanie a pripísanie identity, keďže v rozhodovaní funguje ako schopnosť rozpoznať pravdu. Preto sa z osobnej zodpovednosti nedá vyvliecť. Zároveň, človek nie je sartrovsky odsúdený či zavalený zodpovednosťou (33, 34). Naozaj nie je globálne zodpovedný, t. j. uspôsobený niest následky a dôsledky za ľudstvo a všetko, čo sa na Zemi deje. (35, s. 47 – 50; 36, s. 32 – 36). Je pozvaný k osobnej zodpovednosti v dialogike vzťahov, kde je metaforicky „každé čelo nevyhnutné, aby sa pohlo svetom“: „Preto COVID možno označiť ako zlý, ale nie ako samotné zlo.“ (3, s. 73) A ďalej: „Príklad súčasnej pandemickej situácie, ktorá v roku 2020 zmenila celospoločenské usporiadanie času, práce, relaxu, a postupne preveruje limity vernosti záväzkom osobnej zodpovednosti, dialogiku vzťahov možno už dokonca vnímať ako celosvetovú udalosť, ako okolnosť, ako ohrozenie, ako nepohodlie, ktoré „zvádza“ (personifikácia) k výhovorkám“ (3, s. 72).

Čeliť pandemickej situácii na tom mieste, kde sa práve nachádzali a poste, ktorý práve zastávali, sa odhodlali tí, ktorí odpovedali výzve vo vlastnom mene (osobná zodpovednosť) a v dialogike vzťahov (solidarita a spolupatričnosť). Akokoľvek ohrozujúca sa stala pre nich a ich domov – čelili jej vlastnou tvárou, úsilím, vedomosťami, zručnosťami, nápadmi, a čimkoľvek, čo prispievalo k vzájomnosti a zvrátilo ohrozenie ľudskosti. V tejto súvislosti spomeňme mnohých neznámych, ktorí napr. zabezpečili chorým susedom či nevládnym seniorom nevyhnutné potreby (37, 38, 39), šli rúška za hranice vlastnej domácnosti (40), zatelefonovali opusteným a často aj celkom neznámym, čím ich vytrhli zo samoty a beznádeje; tlačili na vlastných prístrojoch zdravotnícke štíty (41) a podobne.

Záver

Postmoderná v zdravotníctve na Slovensku je prítomná. V rokoch 2019

– 2021 sa zintenzívnili jej prejavy, až vyústili do nového typu bolesti, ktorá pramení z neludských postojov a správaní k poskytovateľom a prijímateľom zdravotníckej starostlivosti na Slovensku. Bolí z nej celý človek a vyžaduje nový typ paliatívnej liečby. Predpokladá dôsledné, verné a primerane podmienkam kreatívne prevzatie osobnej zodpovednosti. Volá ľudsky dôstojne dostať požiadavkám transgeneračnej zodpovednosti a vytrvať ostrážitý a odvážny pri prejavoch tekutej zodpovednosti a výhovorkách z osobnej zodpovednosti. Ozdravenie zdravotníctva nemožno v postmoderne očakávať prostredníctvom centrálného zvládnutia infraštruktúry obnovy zdravotníckeho systému, ale v dialogike vzťahov, kde každý je nenahraditeľnou a vzácnou súčasťou hodnou úcty, rešpektu a načúvania s porozumením. Postmoderna si pýta nastolenie tzv. gadamerovskej situácie dialogického porozumenia (42), v ktorej sa už projektovo osvedčilo riešenie dilem národného charakteru interdisciplinárnym tímom odborníkov. V nej bude potrebné zapojiť celého človeka (fyzicky, duševne i duchovne) a primerane túto obeť, napriek jej postmodernej defraudácii, zhodnotiť. Potom je možné sledovať, či príde úľava od bolesti a slovenské zdravotníctvo získka dlho očakávanú podporu na zmenu.

Týmto vyhlásením potvrdzujem, že som výhradnou autorkou zaslaného textu, použila som uvedenú literatúru a primerane som ju citovala v súlade s citačnou etikou a nie som si vedomá žiadnej prekážky na publikovanie článku.

Literatúra

- Lipovetsky G. Soumrak povinnosti: bezbolestná etika nových demokratických časů. Praha: Prostor, 1994.
- Vadiková KM, Krištof P, a kol. Tekutá zodpovednosť na Slovensku. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020.
- Vadiková KM (ed.). ACTA MORALIA TYRNAVENSIS X.: Osobná zodpovednosť dnes – výzva či výhovorka? Trnava: FF TU, 2020.
- Krištof P, Sámellová A, Vadiková KM. Tekutá výhovorka na Slovensku. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2021.
- Liotard JF. O postmodernismu. Postmoderno vysvětlované dětem. Postmoderní situace. Praha: Filosofický ústav AVČR, 1993.
- Bauman Z. Úvahy o postmoderní době. Praha: SLON, 2002.
- McLuhan M. Understanding Media. Berkeley: GinkoPress, 1964.
- Welsch W. Naše postmoderní moderna. Praha: Zvon, 1994.
- Vadiková KM. Dialogická osoba a situácia. Guardiniovská edukačná etika a situacionizmus. Trnava/Krakov: FF TU/Towarzystwo Slowaków w Polsce, 2019.
- Kičura reagoval na zlaté tehly za pol milióna eur. Má ísť o celoživotné úspory jeho rodiny. [online: 22.06.2021]. Dostupné z <https://slovensko.hnonline.sk/2167164-kicura-reagoval-na-zlate-tehly-za-pol-miliona-eur-ma-ist-o-celozivotne-uspory-jeho-rodiny>.
- KIČUROVE KAUZY, v ktorých lietajú státisícové sumy: Predražené gumáky, drahé byty a zlaté tehly. [online: 14.05.2021]. Dostupné z <https://www1.pluska.sk/spravy/z-domova/kicurove-kauly-ktorychlietaju-statisicove-sumy-predrazene-gumaky-drahe-byty-zlate-tehly>.
- Polícia našla u Kičuru zlaté tehličky v hodnote pol milióna eur. [online: 14.05.2021]. Dostupné z <https://slovensko.hnonline.sk/2165240-policia-nasla-u-kicuru-zlate-tehlicky-v-hodnote-pol-miliona-eur>.
- Povolenie na použitie Sputnik V môže byť protizákonné. [online: 22.06.2021]. Dostupné z <https://zastavmeko-rupciu.sk/blog/povolenie-na-pouzitie-sputnik-v-moze-byt-protizakonne/>.
- Lengvarký: Širitelia dezinformácií by mali niesť zodpovednosť za svoje činy. So Žilinkom sa zhodli aj na potrebe ochrany zdravotníkov. [online: 12.10.2021]. Dostupné z <https://spravy.rtv.sk/2021/10/lengvarky-siritelia-dezinformacii-by-mali-niest-zodpovednost-za-svoje-ciny/>.
- Krizový štáb sa bude zaoberať útokmi na zdravotníkov. Konkrétne návrhy na riešenie situácie nie sú zatiaľ známe. [online: 6.10.2021]. Dostupné z <https://spravy.rtv.sk/2021/10/krizovy-stab-sa-bude-zaoberat-utokmi-na-zdravotnikov-hovori-mikulec/>.
- Krčméry: Čím viac obetí COVID-19 bude, tým bude menej útokov na zdravotníkov. [online: 13.10.2021]. Dostupné z <https://www.extraplus.sk/clanok/krcmery-cim-viac-obeti-covidu-bude-tym-bude-menej-utokov-na-zdravotnikov>.
- Odborník na sociálne siete: Matovičove príspevky sú marketing. Vie, čo robí, a prečo to robí. [online: 22.06.2021]. Dostupné z <https://www.trend.sk/politika/odbornik-socialne-siete-matovicove-prispevky-su-marketing-vie-co-robi-preco-to-robi>.
- Matovič sa s novým postom nezžil, so Sulíkom k sebe nemajú ani základný rešpekt. [online: 02.06.2021]. Dostupné z <https://www.ta3.com/clanok/201420/matovic-sa-s-novym-postom-nezžil-so-sulikom-k-sebe-nemaju-ani-zakladny-respekt>.
- Skřivánek T. Matovič sa pustil do vojny, ktorú nemôže vyhrať. Prehrá s ním celé Slovensko. [online: 15.05.2021]. Dostupné z <https://www.trend.sk/nazory-a-komentare/matovic-pustil-vojny-ktorunemoze-vyhrat-prehra-nim-cele-slovensko>.
- Šokujúci ÚTOK na Krčméryho! Poliatie BENZÍNOM a ochrana od polície?! [online: 15.05.2021]. Dostupné z <https://hitky.sk/sokujuci-utok-na-krcmeryho-poliatie-benzinom-a-zachrana-od-policie/>.
- Tváre boja proti pandémie: Hrozby smrťou aj fyzický útok! Krčméry sa ukryl v zahraničí, čo ďalší? [online: 15.05.2021]. Dostupné z <https://www.cas.sk/clanok/2592489/tvare-boja-proti-pandemii-hrozby-smrtou-aj-fyzicky-utok-krcmery-sa-ukryl-v-zahranici-co-dalsi/>.
- Martinický P. Slovenskí katolíci proti očkovaniu, „heretici“ Glasa a Viglaš. Blog. In: Konzervatívny denník Postoj. [online: 29.3.2021]. Dostupné z <https://blog.postoj.sk/75417/slovenski-katolici-proti-ockovaniu-heretici-glasa-a-viglas>.
- Majerníková M. Slovenka, ktorá stratila očka pre koronavírus, zverejnila svoj príbeh: Nakazil sa od ľudí, ktorí prišli bez rúšok... [online: 5.10.2020]. Dostupné z <https://diva.aktuality.sk/clanok/62007/slovenka-ktora-stratila-ocka-pre-koronavirus-zverejnila-svoj-pribeh-nakazil-sa-od-ludi-ktori-prisli-bez-rusok/>.
- Miro Jaroš na dovolenke, na ktorú si mnohí Slováci nikdy nezarobia: Ušiel do raja! [online: 20.05.2021]. Dostupné z <https://www.cas.sk/clanok/1091322/miro-jaros-na-dovolenke-na-ktoru-si-mnohi-slovaci-nikdy-nezarobia-usiel-do-raja/>.
- Bauman Z, Donskis L. Tekuté zlo: život bez alternatív. Praha: Pulchra, 2018.
- Hoaxy a podvody – Polícia SR. „Úmrtie po očkovaní aj na Slovensku“: Prečo nedokážeme dnes povedať, či za smrť môže alebo nemôže vakcinácia? In: Facebook.com. [online: 11.04.2021]. Dostupné z <https://www.facebook.com/hoax-PZ/posts/925115021649699>.
- Sámellová A. Mediálna služba verejnosti v službách dezinformácií (277 – 299). In: Sámellová A, Stanková M, Hacek J. (eds.). Fenomén 2021: Pandémia COVIDu-19 a médiá. Bratislava: Univerzita Komenského, 2021.
- Rawls J. Spravidlivosť ako férovosť. Bratislava: Kalligram, 2007.
- Jaspers K. Mezní situace. Praha: Oikoymenh, 2016.
- Zákon 286/2020 Z. Z. NRSR, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. (dočasná platnosť od 15.10.2020) [online: 10.10.2021]. Dostupné z <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2020/286/>.
- Karanténa či nútená práca z domu. Čo na to Zákonník práce? [online: 20.3.2020]. Dostupné z <https://hnonline.sk/prakticke-hn/2115886-karantena-ci-nutena-praca-z-domu-co-na-to-zakonnik-prace>.
- Dôležité: Nové opatrenia v súvislosti s ochorením COVID-19 a návrat zo zahraničia. (16.3.2020) [online: 20.3.2020]. Dostupné z <https://www.workspaceurope.sk/studenti/news/dolezitevyhlasenie-nudzoveho-stavu-a-navrat-za-zahranicia/>.
- Sartre JP. Bytí a nicota: pokus o fenomenologickú ontológiu. Praha: Oikoymenh, 2006.
- Sartre JP. Cesty ke svobodě. Praha: ELK, 1946.
- Svitačová E, Mravcová A, Šeben Zaťková T. Globálne výzvy pre vzdelávanie ekonómov. Nitra: SPU, 2014.
- Pechočiaková, Svitačová E. Vybrané kapitoly z etiky pre ekonómov a manažérov. Nitra: SPU, 2021.
- Dedinka Žibritov je ostrovom zaočkovaných. V obci ovplyvňuje sused suseda. [online: 20.8.2021]. Dostupné z <https://www.aktuality.sk/clanok/zd7mgd3/dedinka-zibritov-je-ostrovom-zaockovanych-v-obci-ovplyvnuje-sused-suseda/>.
- Odporúčané postupy a formy pomoci a podpory seniorom v súvislosti so zvyšujúcim rizikom šírenia náklady vírusom COVID-19. [online: 20.8.2021]. Dostupné z <https://www.mp-svr.sk/sk/koronavirus-pracovna-socialna-oblast/seniori/>.
- Robiť dobro je jednoduché. 10 tipov, ako sa zapojiť do #GivingTuesday počas pandémie. [online: 25.11.2020]. Dostupné z <https://www.nadaciapontis.sk/novinky/robit-dobro-je-jednoduche-10-tipov-ako-sa-zapojiť-do-givingtuesday-pocas-pandemie/>.
- Šitie rúšok či nákup starším. Pomôcť počas pandémie sa dá rôzne. [online: 24.3.2020]. Dostupné z <https://www.obcas-necas.ukf.sk/2020/03/sitie-rusok-ci-nakup-starsim-pomocť-pocas-pandemie-sa-da-rozne/>.
- Bachárová G. Mladá učiteľka vyrába na 3D tlačiarňu štíty pre zdravotníkov. „Keď môžem, pomôžem,“ vraví Nika Klimová. [online: 9.4.2020]. Dostupné z <https://ahojmama.pravda.sk/clanky/mlada-ucitelka-vyraba-na-3d-tlaciarni-stity/12639-clanok.html>.
- Gadamer HG. Pravda a metoda. Nárys filozofické hermeneutiky. Praha: Triáda, 2009.

Mgr. Katarína M. Vadíková, PhD.
researcher, etik, kouč
Zelenečská 69, 917 02 Trnava
vadikova@yahoo.com